

Het tij keert

De Amerikaanse samenleving verandert. Ze wordt gekleurd; de ongelijkheid neemt toe en steeds meer huishoudens leven in economische onzekerheid. Het is tijd voor meer staat, zeggen sociale wetenschappers. Dirk Vlasblom

ILLUSTRATIE: J. VAN DER WERF

VERANDERING. Een betrekkelijk onbekende Democratische senator uit Illinois begon erover, vorig jaar. Het leverde hem deze zomer de kandidatuur voor het presidentschap. 'Verandering' staat nu op alle verkiezingsborden, zelfs die van de regerende Republikeinse Partij. Ook de 72-jarige John McCain, een veteraan van de hoofdedelrijke politiek, belooft de nakers te verzetten in Washington. Want verandering is de enige uitweg uit twee oorlogen, een recessie en een klimaat van onzekerheid en angst.

Toch is een president van de Verenigde Staten geen Tijwisseelaar die eb en vloed regelt en het weer bepaalt – hij leeft niet in de magische wereld van Marten Toonder. Verandering is niet iets wat politiek kunnen afdwingen of tegenhouden. Ze kunnen alleen meegelen of bijsturen. De razendsnelle opkomst van Barack Obama was niet alleen een kwestie van oorlogsmoedigheid en afkeer van George Bush. Hij heeft de heersende wind en het getij mee. Ook John McCain probeert mee te varen op de kentering door de partijloosers een paar graden te verleggen. De hele Amerikaanse samenleving beleefde een klimaatverandering.

Demografisch is Amerika in een stroomversnelling geraakt. In augustus kwam het Census Bureau met nieuwe voorspellingen voor de samenstelling van de bevolking naar 'afkomst, etniciteit en ras'. In 2006 was 66 procent van alle Amerikanen van Europese afkomst. Volgens de nieuwste cijfers zal dat percentage in 2050 zijn gedaald tot 46. In 2042 zullen Amerikanen die zichzelf identificeren als 'zwart, latino, indiaan, Aziat of oorspronkelijke bewoner van Oceanië' voor het eerst in de meerderheid zijn. Al in 2023 zullen de meeste jongeren in de leeftijdsgroep van 18 tot 23 jaar tot deze etnische minderheden behoren. Vier jaar geleden hield men het omslagpunt voor de totale bevolking nog op 2050. Redenen voor deze versnelling zijn hogere geboortecijfers onder immigranten en het huidige immigratiepatroon. Bij ongewijzigd beleid zal de jaarlijkse toestroom in 2050 zijn aangezwollen tot 2 miljoen per jaar, van 1,3 miljoen nu. Mark Hout, een demograaf bij het Census Bureau, zei over de nieuwe cijfers: "Geen wonder, land heeft maar zo'n snelle raciale en etnische verandering gekend."

De toenemende veelkleurigheid is niet in alle partijen even goed zichtbaar. In 2006 was 12,4 procent van de Amerikanen zwart en 14,8 procent latino. Die groepen waren op de Republikeinse Conventie in september zwaar ondervertegenwoordigd met 1,5 en 5 procent van de afgevaardigden. Op de Democratische Conventie in Denver was een kwart van de afgevaardigden zwart en was 12 procent latino. Republikeinen hebben sinds de jaren dertig nooit meer dan 15 procent van de zwarte stemmen gekregen. In 2004 koos 11 procent van de Afro-Amerikanen en 44 procent van de latino's voor McCain. Volgens de jongste peilingen stamt maar 7 procent van de zwarten en 26 procent van de latino's kandidaat McCain. Die stroom heeft hij al elk geval tegen.

SMELTKROES De lange-termijntrends in de Amerikaanse samenleving zijn onlangs in kaart gebracht door de sociologen Claude Fischer en Michael Hout. Deze twee hoogleraren aan de Universiteit van Californië in Berkeley publiceerden in 2006 *Century of Difference – How America changed in the last one hundred years*. Het boek is gebaseerd op een eeuw volkstellingen en opiniepeilingen. Sinds 2000, schrijven Fischer en Hout, staan op formulieren van de volkstelling zes raciale categoriën en ook tal van combinaties. Dat jaar werden liefst 126 mogelijkheden

aangekruist. Met het toenemen van de diversiteit wordt er steeds vaker onderling getrouwd en is de sociale afstand tussen bevolkingsgroepen afgenomen. In de voorbije eeuw steeg het percentage Amerikanen dat buiten de eigen etnische groep trouwde van 28 naar 70 procent. Er is één uitzondering op dit beeld van een Amerikaanse smeltkroes: maar 8 procent van de Afro-Amerikanen trouwde rond 2000 'uit'. Hout en Fischer schrijven: "De voorspelling van veel vagnoten dat de Amerikaanse bevolking aan het einde van de twintigste eeuwuiten zou vallen in 'blank' en 'niet-blank' is niet uitgekomen. Aan het begin van de 21e eeuw tekent zich een tweedeling af tussen 'zwart' en 'niet-zwart'." En die kloof vraagt om overbrugging.

GOLFBEWEGING Er voltrekt zich nog een ingrijpende verandering: de economische ongelijkheid neemt toe. De vs hebben intussen de meest scheve inkomensverdeling van alle ontwikkelde industrielanden. De groeiende verschillen maken deel uit van de golfbeweging. De laatste piek in ongelijkheid lag in de jaren twintig van de vorige eeuw en ging vooraf aan de Grote Depressie. Douglas S. Massey, hoogleraar sociologie aan Princeton University, schreef hierover een standaardwerk: *Categorially Unequal – The American Stratification System* (2007). Verschillen met de inkomensontwikkeling in West-Europa wijkt Massey aan de massale immigratie, de lange duur van de rassenscheiding, het decentrale bestel waarin per bedrijf over arbeidscontracten wordt onderhandeld, en het ontbreken van een arbeidspartij.

Met de beurskrach op Wall Street van 1929 kwam een einde aan een periode van hoogconjunctuur en laissez-faire kapitalisme, de *roaring twenties*. Een brede coalitie van industrieelers, kleine ondernemers, boefenaren van vrije beroepen, minderheden (vooral Afro-Amerikanen, katholieken en joden) en blanken in het gegregeerde, agrarische zuiden bracht in 1932 de Democrat Franklin D. Roosevelt aan de macht. Hij begon een grootscheepse herstructurering van de economie met een programma dat bekend werd als de *New Deal*: progressieve belastingen, regulering van markten, meer vakbonden, zez over de arbeidsomstandigheden, consument, stimulering van onderwijs en onderzoek, een rudimentair sociaal vangnet voor armen en ouderen en omvangrijke overheidsinvesteringen in de infrastructuur. Massey: "Roosevelt's New Deal betekende het Amerikaanse vers van de verzorgingsstaat. Die had overigens serieuze gebreken: de New Deal deed niets aan de rassensegregatie in het zuiden en het zou tot de jaren zestig duren voor die bij wet werd uitgesneden.

Door de New Deal daalde het percentage armen, steeg het gemiddelde inkomen en werden de inkomensverschillen kleiner. In de jaren dertig en veertig daalde het aandeel van de 10 procent gekleind in de wereld met het hoogste rendement en de laagste arbeidskosten. De lonen in 1952 weer aan de macht waren gekomen, bleef tussen de partijen een consensus bestaan over het economische beleid. Het aandeel in het nationale inkomen van de drie hoogste inkomensschalen bleef van 1942 tot 1972 min of meer gelijk.

Halverwege de jaren zeventig en begin jaren tachtig ontstond een postindustriële economie, meer gebaseerd op kennis, informatie en dienstverlening dan op de productie van goederen en de verbouw van landbouwproducten. De werkgelegenheid in de industrie nam af door automatisering, vakbonden verloren leden en Hout, staan op formulieren van de volkstelling zes raciale categoriën en ook tal van combinaties. Dat jaar werden liefst 126 mogelijkheden

overgenomen door de computer. Mobiel geworden investeringskapitaal ging op zoek naar de gebieden in de wereld met het hoogste rendement en de laagste arbeidskosten. De lonen in de vs kwamen verder onder druk te staan doordat de beperkingen op immigratie werden opgeheven.

Aan het eind van de jaren zeventig begonnen de inkomensverschillen toe te nemen. Dat proces versnelde na de verkiezing van Ronald Reagan in 1980, vertraagde onder George Bush sr. en kreeg opnieuw in een hogere versnelling onder Bill Clinton. Het aandeel van de 10 procent hoogste inkomens (top 10) in het nationale inkomen was in 1980 32,9 procent, 39,2 procent in 1992 en groeide toen snel naar 43,9 in 2000. Tussen 1973 en 2000 is het aandeel van de top 5 gestegen met 45 procent en is dat van de 1 procent meest verdienen bijna verdubbeld. In 2000 bezat 1 procent van de Amerikanen 40 procent van de rijkdom en beliep het verschil tussen de

IS OBAMA ALLEEN POPULAIR IN OPINIEPEILINGEN?

Er is veel gespeculeerd over de betrouwbaarheid van de opiniepeilingen die een voorsprong laten zien voor Barack Obama. Respondenten zouden niet bereid zijn hun reserves uit te spreken over een zwarte kandidaat. Dit jokken bij peilingen is bekend geworden als het 'Bradley-effect', naar Tom Bradley, een zwarte burgemeester van Los Angeles die in 1982 meedong naar het gouverneurschap van Californië. Hij stond voor in de

peilingen, maar verloor uiteindelijk van de blanke Republikeinse kandidaat, George Dukemagian. Socioloog Michael Hout: "De bevestiging voor dit effect zijn heel zwak. Er is gegussgerend dat het heeft gekost toen Obama de voorverkiezingen in New Hampshire verloor van Hillary Clinton, terwijl hij in de polls op winst stond. Maar de laatste peilingen werden gehouden voordat senator Clinton een traantje plengde

toen zij vertelde waarom zij president wilde worden. Het is goed mogelijk dat veel vrouwen in New Hampshire op het laatste moment besloten haar een kans te geven om door te vechten. Die uitleg wordt ondersteund door het uitblijven van andere verrassingen op verkiezingsdagen. In sluetstaten als Texas, Noord-Carolina en Pennsylvania deed Obama het beter bij de voorverkiezingen dan in de voorafgaande peilingen.

"Geen misverstand: er zijn nog veel racisten in Amerika, waarschijnlijk evenveel als er zwarten zijn: 12 procent. Maar uitgesproken racisten hebben altijd op Republikeinen of onafhankelijke gestemd, zoals George Wallace in 1968 en Ross Perot in 1992. Ik denk niet dat zij opiniepeilingen vertellen dat ze Obama zullen steunen. Zijn voorsprong is niet afhankelijk van nestpennen."

hoogste en laagste inkomens een factor 24. Massey: 'Aan het einde van de twintigste eeuw waren alle ongelijkheidsreducties van de New Deal ongedaan gemaakt en waren de vs terug bij de ongelijkheid van de jaren twintig.' Socioloog Michael Hout schrijft in een e-mail welke rol de politiek speelde bij het ontstaan van deze nieuwe ongelijkheid: "De strijdkreet van de Reagan Revolutie was 'big government is over'. Dit nam een einde aan de pogingen voor meer ongelijkheid, maar heeft die niet veroorzaakt. Het feit dat de inkomensverschillen vóór belasting recordhoogten bereikten in een tijdperk van dalende belastingen voor topinkomens betekent dat de fiscale politiek de slagroom op de taart was, niet de taart zelf. Nieuwe, agressieve aandeelhouders kwamen eind jaren zeventig aan het roer van de grote ondernemingen van Amerika; eerst door vijandige overnames, toen door uitloep onder druk en ten slotte via een gedereguleerde aandelenmarkt. Hun praktijken – opschroeven van topsalarissen, negeren van de gemeenschappen waarin zij leefden en dreigen met verplaatting van de productie – leidde tot het economische herstel van de jaren 1982-'87 en 1993-2000, maar ook tot de laatste acht jaar van malaise en ineenstorting. Het gebeurde vooral in Wall Street, niet aan Pennsylvanië's oerwoud."

De recessie die inzetten in 1987 kostte de Republikeinen in 1992 het presidentschap, maar zij veroverden in 1994 een meerderheid in het Congres. Die winst en de overwinningen van George W. Bush in 2000 en 2004 zijn wel toegeschreven aan het toegenomen belang van culturele kwesties als religie, abortus, wapenbezit en homorechten. Die zouden sociaal-economische thema's hebben overschaduwd en het stemgedrag van veel werkende mensen hebben gestuurd. Michael Hout is sceptisch: "Klassenethema's hebben een hoofdrol gespeeld in de verkiezingen van 1992 tot 2000, dat blijkt zonnelkaar uit de correlatie tussen beroep, inkomen en stemgedrag. Alleen in 2004 waren de klassenkwesities wat minder prominent. Populaire verhalen over elitesteun voor de Democraten en volksteun voor de Republikeinen stroken simpelweg niet met de data. Onderzoek van de politoloog David Bradley (Duke University) en Larry Bartels (Princeton) wijst uit dat het klassenverschil tussen Democraten en Republikeinen nog nooit zo groot is geweest sinds 1948, toen in het verkiezingsonderzoek voor het eerst vragen werden opgenomen over werk en inkomen. Klassenverschillen zijn mede verantwoordelijk voor het gepolariseerde politieke klimaat van vandaag en ze zullen doorwerken in de verkiezingsuitslag van volgende maand."

ONVREDE De sociale ongelijkheid neemt toe. Toch beschouwen veel Amerikanen het verdelingsvraagstuk als een stokpaarje van linkse *liberals*. Maar het tij keert. Tussen 1979 en 2003 is het gemiddelde inkomen van allerrijke Amerikanen meer dan verdubbeld, gecorrigeerd voor inflatie, terwijl dat van de middenklasse met maar 15 procent is gestegen. Ook die middenklasse vindt intussen dat de verschillen uit de hand lopen. En ze heeft nog een reden voor ongerustheid. Jacob S. Hacker, een jonge hoogleraar politieke wetenschappen in Berkeley (tot vorige maand verbonden aan Yale University), heeft de aandacht gevestigd op de veranderende verwachtingen in de Amerikaanse samenleving, naast meer diversiteit en groeiende ongelijkheid. Hackers specialisme is sociale zekerheid en de kern van deze megatrend is de toenemende onzekerheid. Twee jaar geleden schreef hij *The Great Risk Shift – The New Economic Insecurity and the Decline of the American Dream*, waarvan dit jaar een geactualiseerde tweede druk verscheen.

Hacker laat aan de hand van cijfers en voorbeelden zien dat steeds minder gezinnen in de vs zeker zijn van werk, gezondheidszorg en een pensioen. Dat geldt niet alleen voor werkende armen, maar ook voor de geschoolde middenklasse. De kans dat iemand zijn baan verliest, ongewoonlijk evenveel als er zwarten zijn: 12 procent. Maar uitgesproken racisten hebben altijd op Republikeinen of onafhankelijke gestemd, zoals George Wallace in 1968 en Ross Perot in 1992. Ik denk niet dat zij opiniepeilingen vertellen dat ze Obama zullen steunen. Zijn voorsprong is niet afhankelijk van nestpennen."

290.000 huishoudens failliet en in 2005 al meer dan 2 miljoen. Het aantal gedwongen verkopen van huizen bij uitblijvende rentebetaling is tussen 1970 en 2005 verviervoudigd, en dat was nog vóór de kredietcrisis uitbrak. Een kwart eeuw geleden bod 83 procent van de kleine en middelgrote ondernemingen zijn werknemers en of andere pensioenregeling, nu is dat 30 procent. Veel collectieve pensioenregelingen zijn in de jaren 1983-2004 vervangen door individuele spaarsystemen, waarvan de uiteindelijke uitkering onvoorspelbaar en niet gegarandeerd is. Deze beleggingsrekeningen staan bloot aan koersschommelingen op de beurs en bij een lang leven zijn ze vaak ontoereikend. Ruim 40 miljoen Amerikanen zijn verstoken van een ziektekostenverzekering, omdat zij de premies niet kunnen opbrengen. Het is die toegenomen onzekerheid die de maatschappelijke steun voor 'verandering' zo breed maakt.

VERSCUIVING De vraag is of die zucht naar verandering leidt tot een radicale verschuiving in de politieke krachtsverhoudingen, vergelijkbaar met de overwinningen van Roosevelt (1932) en Reagan (1980). Michael Hout schrijft per e-mail: "Roosevelt had een supermeerderheid en die krijgt de winnaar van november niet. Er zijn sterke aanwijzingen dat Democraten na dertig jaar versleten elites weer de gunst genieten van een meerderheid. Toch verwacht ik geen grote verschuivingen. Een overloop naar de Democraten van 5 tot 10 procent is mogelijk, omdat jongere cohorten de plaats innemen van het cohort dat volwassen werd onder Eisenhower. Maar het tijdperk van presidenten die verkiezingen winnen met een verschil van 1 tot 4 procent is waarschijnlijk niet voorbij."

Jacob Hacker mailt: "Reagan profiteerde van de ineenstorting van het traditionele Democratische bolwerk in het zuiden (de *white flight* na de verlening van burgerrechten aan de zwarte be-

Eerlijk delen geldt als een hobby van *liberals*, maar de middenklasse vindt nu ook dat de ongelijkheid uit de hand loopt

volking door de Democraat Lyndon Johnson, DJV) en trok geen conservatieve (Reagan Democraten) om de Republikeinse verkiezingsstrategie ingrijpend te veranderen. Obama kan iets vergelijkbaars doen, want hij kan profiteren van de afnemende identificatie met de Republikeinen, de gedeelde steun voor Democraten in stedelijke gebieden en de toeloop van minderheden en professionals. Of dit leidt tot een verschuiving van de electorale frontlijn op de langere termijn hangt af van Obama's beleidsdaad, mocht hij president worden."

De laatste jaren zal hebben nu, ongeschied geweest, maar nu de recessie toelaat, wordt de financiële ruimte voor nieuw beleid kleiner. Gevraagd naar zijn prioriteiten, als hij president zou zijn, schrijft Hout: "De meest ingrijpende twee jaar geleden schreef hij *The Great Risk Shift – The New Economic Insecurity and the Decline of the American Dream*, waarvan dit jaar een geactualiseerde tweede druk verscheen.

Hout verwacht dat de overheidsbemoeienis de komende jaren zal hebben nu, ongeschied geweest, maar nu de recessie toelaat, wordt de financiële ruimte voor nieuw beleid kleiner. Gevraagd naar zijn prioriteiten, als hij president zou zijn, schrijft Hout: "De meest ingrijpende twee jaar geleden schreef hij *The Great Risk Shift – The New Economic Insecurity and the Decline of the American Dream*, waarvan dit jaar een geactualiseerde tweede druk verscheen.

Hout verwacht dat de overheidsbemoeienis de komende jaren zal hebben nu, ongeschied geweest, maar nu de recessie toelaat, wordt de financiële ruimte voor nieuw beleid kleiner. Gevraagd naar zijn prioriteiten, als hij president zou zijn, schrijft Hout: "De meest ingrijpende twee jaar geleden schreef hij *The Great Risk Shift – The New Economic Insecurity and the Decline of the American Dream*, waarvan dit jaar een geactualiseerde tweede druk verscheen.